

CONSTITUIREA ȘI APROFUNDAREA CERCETĂRILOR ÎN DOMENIUL ȘTIINTELOR FILOZOFICE ȘI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ISTORIE ȘI ACTUALITATE

Dr. în filozofie, conf. univ.
Victor JUC

FORMATION AND PROFOUND RESEARCHES IN THE FIELD OF SOCIAL AND PHILOSOPHY SCIENCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: HISTORY AND ACTUALITY

In this article is analyzed the difficult and complex process of formation, extension and diversify of the investigation in the philosophic and social science in the Republic of Moldova, which are analyzed under the historic aspect as a component part of the European movement of ideas. The scientific researches in this field are distinguished through the consistence and diversity, even though always was affected by circumstances, but this wasn't reflected over the quality of the results.

Valorificarea critică a gândirii filozofice și sociale reprezintă prin încărcătura pe care o poartă nu numai o cerință fundamentală, reieșind din structura ei de sinteză a tot ce formează autenticul, ci și o sursă de continuă înprospătare, incluzând atât ideile originale, cât și istoria difuzării și însușirii lor creatoare. Scrierile apocrife (*Vedeniile Prorocului Isaia, Cartea tainică a lui Enoh*) și cronicile din sec. XV–XVI (*Letopisețul anonim al Moldovei, Letopisețul de la Putna, letopisețele lui Macarie, Eftimie și Azarie*), conțin primele idei, elaborate în spirit providențialist, dar și tradiționalist bizantin, despre dualismul existențial al lumii și lupta dintre principiile binelui și răului, centralizarea puterii de stat în persoana domnitorului, conexiunea dintre măreția țării și independența ei politică, comunitatea etnică, religioasă și culturală a neamului românesc indiferent de principatul în care locuia. Cronicile din sec. XVII – prima jum. a sec. XVIII (G. Ureche. *Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor, care scrie de la Dragoș Vodă pînă la Aron Vodă*; M. Costin. *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*; I. Neculce. *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat*; N. Costin. *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601*), înglobează nu numai idei de sorginte providențialistă, raportate la „ordinea lucrurilor” și calitatea prerogativelor

monarhilor electivi, statut pentru care militează autorii, ci și de nuanță umanistă, vizând proveniența romană a neamului și originea latină a limbii. Aceste monumente de cultură conțin de asemenea unele idei de factură înalt patriotică, exprimate prin pledoaria de restabilire a independenței statului, cu propriile forțe (G. Ureche), cu ajutorul militar străin (M. Costin), iar după eșecul din anul 1711 nu se mai acordă credit acțiunilor directe, cerându-se o politică atentă (N. Costin) sau mizându-se pe slăbirea aservirii fiscale (I. Neculce). În același timp, sunt elaborate primele lucrări analitice (N. Milescu. *Enchiridion, Hrismologhion*; A. Cantemir. *Satire și alte poetice compuneri, Scrieri despre natură și om*), apogeul umanismului culminând cu opera lui D. Cantemir (*Icoană de nezugrăvit a științei sacre, Istoria ieroglifică* ș.a.), ales în anul 1714 membru al Academiei din Berlin pentru activitatea de enciclopedist.

Deși se întâlnesc elemente de umanism, în sensul că știința și învățământul prezintă prin esența lor principalele mijloace de îmbunătățire a moravurilor și contribuie la progresul social, în scrierile lui N. Milescu predomină providențialismul, atribuind voinței divine rolul determinant, ca și în cele ale lui P. Movilă (*Mărturisiri ortodoxe, Liturghicul*), care s-a dovedit a fi mare promotor și reformator al ortodoxiei. D. Cantemir pendulează între teismul tradițional, creatura se află în dependență și în raport de inferioritate față de Creator, și deism, care afirmă neintervenția divinității în lumea creată, ontologia sa înscriindu-se în spiritul renescentist și iluminist: divinitatea creatoare, definită ca existență absolută, din care derivă alte existențe, circumscrie universul finit într-un spațiu determinat, opera Creatorului încheindu-se cu făurirea omului, iar acesta se desăvârșește ulterior prin sine însuși, deoarece este o ființă rațională și liberă.

În același timp D. Cantemir este un precursor al teoriei „absolutismului luminat”, proiectul său politic de modernizare presupunând restabilirea independenței și guvernarea țării de către un domnitor luminat în spiritul „legilor rațiunii și naturii lucrurilor”, care dă dovadă de înaltă responsabilitate, ține cont de aspirațiile supușilor și cărmuiește cu dreptate, promovează în funcții superioare de conducere oameni onești și devotați Patriei, are grijă de binele societății și de dezvoltarea economiei, științei și culturii, adică el pledează pentru autoritatea absolută în stat a monarhului ereditar asupra supușilor și acordarea dreptului suveran de a judeca și pedepsi. D. Cantemir aplică ideea desfășurării ciclice a naturii la interpretarea evoluției societății și a relațiilor internaționale, având în vedere un proces imanent de creștere și descreștere, iar în aspectul structural al sistemului internațional identifică patru monarhii mondiale care se succed, ultima concepție fiind împărtășită de asemenea de N. Milescu.

Sf. sec. XVIII – înc. anilor '60 ai sec. XIX este marcat de predominarea iluminismului, mișcare de idei care urmărește realizarea unor forme noi de viață spirituală, politică și socială, de caracter preponderent raționalist, dar care se distinge în același timp prin câteva particularități: convergența cu raționalismul ortodox prin convertirea la raționamentele teismului și îndeosebi ale deismului, conlucrarea cu biserica creștină, considerată un sprijin al propășirii spirituale a neamului; orientarea spre ideea națională exprimată prin patriotism și afirmarea conștiinței naționale; preocuparea pentru problematica sociopolitică, urmărindu-se modernizarea internă și lichidarea aservirii străine; predominarea tendinței către deșteptarea maselor și depășirea stării de subdezvoltare prin învățământ și răspândirea cunoștințelor, considerându-se că publicarea și difuzarea lucrărilor științifico-didactice contribuie la extinderea numărului oamenilor instruiți și la sporirea influenței lor asupra societății. Educația și instruirea, alături de legile echitabile decretate de monarhul luminat, formează mediul favorabil în care oamenii își consolidează începuturile pozitive primite de la naștere (Gh. Asachi), învățătura este o necesitate stringentă pentru dezvoltarea oamenilor și societății, constituind catalizatorii principali ai progresului (I. Tăutul), inovația și noul inevitabil vor triumfa asupra tradiției și vechiului, dar conservând viabilul și neacceptând imitațiile necugetate (A. Russo), îmbunătățirea educației, sporirea rolului legilor morale și dezvoltarea economiei sunt în măsură să contribuie la transformarea societății și mișcarea ei spre progres (A. Sturza). M. Kogălniceanu îndeamnă „a intra în civilizație” prin emancipare, ce include știința, arta și industria, dobândirea drepturilor cetățenești, cultivarea facultăților naționale și sporirea bunăstării materiale, înlăturarea ignoranței și ridicarea stării morale a poporului, pregătindu-l pentru adevărata civilizație: aceasta constă în dragoste de patrie și încredere în viitorul ei politic, respectarea legilor și egalitate.

Conexiunea dintre providențialism și umanism se exprimă în tratarea omului ca cea mai desăvârșită creație a divinității, care a predeterminat destinele lumii (A. Russo), fiecare om fiind influențat și în același timp influențează asupra omenirii, însă numai Dumnezeu cunoaște gradul de participare și înrâurire a părții asupra întregului (A. Hâjdeu). A. Sturza (*Eseul despre legile fundamentale ale societății și instituțiile umane; Considerațiuni despre filosofia creștină*) a elaborat o filozofie a religiei, evocând rolul creștinismului în dezvoltarea societății și insistând că nu există alte idei decât cele religioase, care să fie universale prin esență, indistructibile ca divinitatea și inepuizabile ca natura. Activitatea lui G. Bănulescu-Bodoni se înscrie în tradiția clădită de înaintașii Varlaam, Dosoftei și P. Movilă, cumulând slujirea lui Dumnezeu cu cercetarea și editarea de carte. A. Hâjdeu (*Grigore Varsava Scovoroda; Problema timpului nostru*) a fundamentat

idei de filozofie a istoriei, considerând că omenirea se află într-o mișcare permanentă „spre perfecțiune infinită și veșnică”, istoria se desfășoară în continuitatea și unitatea ideilor și faptelor. I. Tăutul (*Tratat de politică; Descrierea instituțiilor Moldovei*) a valorificat unele aspecte ale științelor politice prin descrierea a șapte tipuri de cârmuire și propunerea de proiecte cu privire la modernizarea instituțiilor puterii de stat, atribuind legii și dreptății statutul de categorii universale.

Arealul de idei abordate și valorificate se extinde esențial din anii '60 ai sec. XIX prin elaborarea primelor sisteme filozofice și exploatarea unor doctrine politice precum socialismul în varianta poporanistă, liberalismul și conservatismul. V. Conta a creat în spațiul gândirii românești primul sistem filozofic materialist (avansează ipoteza că atomii se descompun în paricule mai mici), evoluționist (materia în mișcare, spațiu și timp parcurge succesiv forme calitativ superioare) și determinist (evoluția formelor se supune unor legi generale, organizarea socială și stările de spirit ale oamenilor, credințele și convingerile lor deasemenea sunt determinate de factorii naturali-geografici). B. P. Hașdeu (*Istoria critică a românilor*) a elaborat concepția despre istoria umană ca „istorie naturală”, atribuind factorului uman rolul determinant, care împreună cu providența poate transforma posibilitatea progresului istoric în necesitate. Opera lui M. Eminescu reprezintă prin esența ei sinteza dintre receptarea artistică a lumii și interpretarea ei filozofică, iar speranțele în modernizare le asocia de un program conservator, menit să asigure condițiile necesare progresului firesc în vederea edificării unui stat puternic, prin intermediul căruia poporul să se dezvolte și să realizeze misiunea sa civilizatorie. Liniile directorii și forțele motrice ale progresului social, inclusiv ale societății basarabene, sunt reflectate în elaborările exponenților liberalismului, acestea se asigură prin perfecționarea corectă a potențialului spiritual și educația oamenilor ce țin cont de interesele societății (P. Leonard), datorită ideilor care sunt catalizatorul transformărilor, omenirea aflându-se într-un proces continuu de dezvoltare (C. Stamati-Ciurea), personalităților marcante, stimulate de interes și nesatisfăcute de prezent, mișcarea ascendentă nefiind de caracter permanent din cauza lipsei condițiilor indispensabile și necesității (V. Lașcu). Supoziția ce vizează caracterul reversibil al progresului societății este exprimată și de socialistul-poporanist M. Negrescu. El însă atribuie oamenilor ghidați de aspirațiile de a deține bunuri materiale, rațiune și tendințe către fericire statutul de forță motrice, pe când în accepția de nuanță iluministă a lui A. Mateevici (*Lupta moldovenilor pentru drepturi; Ce ne trebuie nouă?*), progresul în general și depășirea subdezvoltării de către moldoveni în particular, pot fi asigurate prin răspândirea cunoștințelor și perfecționarea forțelor intelectuale. C. Stere (*Studiu sociologic și juridic*) a fundamentat poporanismul ca doctrină

național-tărănistă, îndepărtându-l de la socialism, el a preconizat edificarea democrației rurale prin reforme și în baza statului național.

După cel de-al Doilea Război Mondial, investigațiile în domeniul științelor filozofice și social-politice au fost concentrate în instituțiile academice și universitare, în perioada sovietică marxism-leninismul exprimat prin materialismul dialectic și istoric servind în calitate de bază teoretico-metodologică. Anii 50-60 au fost consacrați cu precădere acumulării și investigației materialului, pentru ca în următoarele două decenii să fie publicate numeroase studii monografice atât de sinteză, cât și vizând concepțiile unor cugetători sau diferite aspecte de caracter social-economic, social-politic, cultural-spiritual și științific. O realizare importantă reprezintă lucrarea de sinteză *Din istoria gândirii social-politice și filosofice în Moldova* (1970), pregătită de A. Babii, V. Ermuratschi, P. Kovcegov, V. Smelîh ș. a., care cuprinde concepțiile nu numai ale unor figuri emblematiche (N. Milescu, D. Cantemir, M. Eminescu ș. a.), ci și ale mai multor înaintași de mai mică rezonanță, ai căror creație a fost scoasă din anonimul (V. Lașcu, P. Leonard ș. a.). Anii 70-80 se caracterizează în acest domeniu prin concentrarea investigațiilor fie asupra activității și creației unui anumit cugetător, fie sunt îndreptate spre valorificarea unui curent, cu predilecție umanismul, luminismul și materialismul. În această perioadă au fost publicate lucrările lui V. Ermuratschi (*Dimitrie Cantemir – gânditor și om politic*, 1973), D. Ursul (*N. Milescu-Spătarul*, 1980), A. Babii (*Dimitrie Cantemir*, 1984), Gh. Bobâna (*Философские воззрения Антиоха Кантемира*, 1981; *Проблемы гуманизма в философской и общественной мысли Молдавии XVI – начала XVIII вв.*, 1988), M. Bulgaru (*Gheorge Asachi*, 1983; *De la iluminismul moderat la democratismul revoluționar*, 1986), D. Grama (*Andronache Donici*, 1983; *Costache Negruzzi*, 1986). De asemenea au văzut lumina zilei mai multe culegeri tematice (*Некоторые вопросы истории философии*, 1972; *N. Zubcu-Codreanu, Scrieri*, 1978; *Amfilohie Hotinul, Gramatica de la învățătura fizicii*, 1990). Eforturile depuse de A. Babii și discipolii săi (Gh. Bobâna, E. Vrabie, V. Juc ș. a.) în domeniul valorificării moștenirii filozofice și social-politice s-au concretizat în formarea unei școli științifice de istorie a gândirii filozofice românești în Republica Moldova.

Elaborările științifice în domeniul ontologiei și teoriei cunoașterii, deși într-un număr mai restrâns, datorită interconexiunii problemelor de acest conținut cu cele de filosofie și metodologie a științei, s-au reflectat în creația lui N. Mihai (*Критика гносеологии нерационализма*, 1973), dar mai ales a lui A. Soboșciuc (*Activitatea constructivă a gândirii și caracterul ei imaginativ*, 1978; *Premisele senzoriale ale gândirii*, 1984; *Analiza gnozeologică a mecanismelor psihologice ale genezei gândirii*, 1990) și A. Ursul (*Проблемы*

информации в современной науке, 1975; *Категории современной науки*, 1984) precum și în culegerile tematice (*Проблемы теории познания*, 1972; *Проблемы развития познания*, 1981). Cercetările științifice monografice sunt axate în temei pe aspecte de gnozeologie și epistemologie, pe când elaborările colective includ și probleme de ontologie, fapt care denotă complexitatea proceselor și fenomenelor abordate. Investigațiile în domeniul filozofiei și metodologiei științei, cu mult mai numeroase și variate, abordează un spectru extins de probleme, reflectând realitățile și tendințele ce se produc în dezvoltarea ei în ansamblu precum constituirea științelor adiacente sau geneza metodelor noi de cercetare: N. Mihai (*Диалектический материализм и современная физика*, 1968), L. Dergaciov (*Probleme metodologice ale științei despre viața*, 1974; *Filosofia și știința despre viață*, 1978), P. Vizir (*Dialectica determinării și indeterminării*, 1976; *Dialectica materialistă – metodologie generală a științei*, 1978), A. Ursul (*Вселенная. Философские проблемы космонавтики*, 1977; *Философия и интеграционно-общенаучные процессы*, 1981; *Ускорение, интенсификация, экология*, 1988), T. Tîrdea (*Социальная информация. Философский аспект*, 1978; *Informatica și progresul social*, 1989) ș. a.

Lucrările științifice în materie de etică, estetică și filozofia culturii sunt mai puține la număr, fapt care indică asupra intensității reduse a activității investigaționale în domeniile sus-menționate, chiar dacă exigențele politice de propagandă față de etică, dar mai ales față de „ateismul științific”, au fost extrem de ridicate și s-au materializat printr-o mulțime de broșuri și altă literatură propagandistică și de agitație. Elaborările științifice în etică au vizat cu precădere problemele formării omului nou în condițiile societății socialiste: A. N. Roșca (*Dezvoltarea liberă a fiecăruia*, 1984), P. Vizir (*Responsabilitatea morală și activitatea socială a personalității*, 1983), V. Corbu (*Моральное становление личности*, 1980) ș. a. Valorificarea aparatului ideatic și categorial al esteticii și-a găsit expresie în publicațiile științifice ale lui T. Melnic (*Содержание и форма художественного произведения*, 1972), I. Ciocanu (*Некоторые вопросы эстетики*, 1973), Gr. Vasilescu (*Tendința spre frumos și frumusețea tendințelor*, 1987) ș. a. Probleme filozofice de dezvoltare a culturii au fost explorate în lucrările științifice ale lui A. Babii și V. Ermuratschi (*Расцвет культуры молдавского села*, 1962), V. Țapoc (*Cultura și progresul social*, 1983) etc.

În schimb, investigațiile științifice în domeniul culturologiei se disting prin consistență și diversitate, cuprinzând majoritatea componentelor artelor frumoase, abordate atât în istoria constituirii și evoluției lor, cât și în aspectele contemporane. Astfel, complexitatea de probleme ale istoriei artelor și-a găsit elucidare în lucrările științifice semnate de A. Zevina și C. Rodnin

(*Очерки истории молдавского искусства*, 1962), M.Lievchitz (*Декоративно-прикладное искусство Молдавии*, 1979), E.Koroliova (*Ранние формы танца*, 1977), P.Stoianov (*Problemele constituirii tonalității și melodiei cîntecului popular moldovenesc*, 1990), V. Andon (*Actori ai cinematografilei moldovenești*, 1979), S. Apostol, I.Bobeico, N.Demcenco ș.a. (*Памятники истории и культуры Молдавской ССР*, 1988) ș.a. Aspecte ale dezvoltării artei contemporane au fost cercetate de S.Chervdivarencu (*Театрально-декорационное искусство Молдавии*, 1984), L.Toma (*Mihai Greul*, 1970), precum și de alți autori, ai căror elaborări științifice au fost inserate în mai multe culegeri tematice.

Cercetări în domeniul religiologiei și „ateismului științific” au fost efectuate de L. Grișanov (*Esența utanistică a ateismului*, 1970), V. Gajos (*Evoluția sectelor în Moldova*, 1975), D.Tabacaru, A. Babii și M.Goldberg (*Преодоление религии и утверждение атеизма в Молдавской ССР*, 1983) ș.a., ele purtând o puternică amprentă conjuncturistă.

Investigațiile în materie de filozofie socială, politologie și sociologie au fost materializate prin elaborările în „comunismul științific” și istoria PCUS, fiind cercetate relațiile, structurile și procesele socioeconomice și sociopolitice, precum și tendințele lor de dezvoltare. Tematica problemelor sociopolitice abordate a cuprins atât aspecte de caracter general – D.Ursul (*Развитие общественных отношений в советской Молдавии*, 1967), A.Greul (*Очерки истории КПМ*, 1967), G.Entelis (*Формирование и развитие социалистических и общественных отношений*, 1974), A.Șceglov (*Dezvoltarea spirituală a personalității socialiste*, 1986), P.Pascaru (*Советы депутатов трудящихся в системе политической организации общества*, 1974) ș.a., dar mai ales s-a axat pe particular, însă ridicat la nivel general, incluzând în parte mediul rural și cel urban: A.N.Roșca (*Интеграционные процессы на селе и формирование всесторонне развитой личности*, 1984), A.Zavtur, V. Corbu (*Интеллигенция современного молдавского села*, 1978), P.Varzari (*Характер и содержание труда работников агропромышленных формирований на примере МССР*, 1984), I. Rusandu (*Transformarea socială a satului contemporan*, 1984), N. Pobeda (*Социалистическая урбанизация и развитие культуры*, 1976), precum și în numeroasele culegeri tematice, de altfel, destul de răspândite și practicate în perioada sovietică, cum ar fi *Интеграционные процессы и совершенствование общественных отношений на селе*, 1979 ș. a.

Cercetările științifice sociologice se caracterizează printr-un vădit caracter aplicativ, sunt realizate în baza datelor empirice solide și au inclus în temei două blocuri de probleme de investigație: situația socială

din localitățile rurale, pe de o parte, iar pe de alta, modul de viață al sătenilor, orientările lor valorice și opțiunile cultural-spirituale. Astfel, problemele sociale ale satului se regăsesc în lucrările științifice realizate de A.Timuş (*Научно-технический прогресс и социальное развитие села*, 1977; *Деревня в условиях интеграции*, 1979, coautori V. Staroverov și N. Țurcanu), G. Entelis (*Преобразование социальной структуры сельского населения МССР*, 1974) ș.a. Investigațiile de caracter sociologic privind îmbunătățirea condițiilor de muncă și reglementarea regimului de odihnă, precum și alte aspecte social-culturale, s-au concretizat în elaborările științifice ale lui A. Timuş și A.Zolotov (*Социальная зрелость сельскохозяйственного коллектива*, 1983), E. Katz (*Сельская молодёжь: проблемы выбора профессии*, 1981), Gh. Calchei (*Молодой рабочий и его свободное время*, 1981) și în numeroasele culegeri tematice, cum ar fi *Образ жизни: тенденции, противоречия, проблемы*, 1989 ș.a.

Transformările survenite după adoptarea declarațiilor de suveranitate și de independență au contribuit la aprofundarea și diversificarea investigațiilor științifice atât în plan instituțional, prin formarea unor structuri de cercetare și de învățământ (Institutul de Filozofie, Sociologie și Drept al AȘM, actualmente Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM, Academia de Administrare Publică pe lângă Guvernul RM, actualmente pe lângă Președintele RM, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova), cu subdiviziuni în domeniile abordate, crearea consiliilor științifice specializate abilitate cu examinarea și susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat, cât și sub aspect metodologic, refuzându-se la tratarea unilaterală a evenimentelor și proceselor sociale și politice. Cercetările cuprind valorificarea și reevaluarea moștenirii material- și spiritual-culturale, transformările, procesele și tendințele socio-economice, politice și concepționale ale dezvoltării societății și statului, gestiunea și pronosticarea evoluției lor, determinarea rolului și locului factorului uman în condițiile integrării graduale europene a Republicii Moldova etc.

În domeniul istoriei filozofiei studiile științifice s-au canalizat cu precădere pe determinarea locului și particularităților unor perioade distincte ale gândirii filozofice românești în contextul general european al mișcărilor de idei, dar fără a întrerupe activitățile de explorare a creației filozofice și social-politice ale unor cugetători (P. Movilă, V. Lașcu, A. Sturza, C. Stere ș. a.): Gh. Bobână (*Уманисм в культуре ромânească din sec. XVII – inc. sec. XVIII*, 2005), M.Bulgaru (*Иllumинизм: стат и societatea*, 1994), D.Căldare (*Гândirea filosofică в cronografia ромânească din sec. XVI – mij. sec. XVIII*, 2001), S.

Coandă (*Filosofia românească și filosofia europeană în a doua jum. a sec. XIX*, 2003), S. Roșca (*Din istoria gândirii filosofice*, 1998), T. Melnic (*Из истории эстетической мысли Молдавии*, 1998), V. Juc (*Din istoria gândirii politice românești (în Moldova)*, 1997) ș. a.

Elaborările ce se înscriu, pe de o parte, în ontologia și teoria cunoașterii, iar pe de alta, în filosofia și metodologia științei, continuă să rămână în marea lor majoritate la interferență, interconexiunile provin mai ales din preocupările prioritare de cercetare, în primul caz pentru problemele de epistemologie, iar în cel de-al doilea, de metodologie ale științei contemporane: P. Rumleaschi (*Epistemologie*, 2002; *Societatea postmodernă: probleme filosofice și metodologice actuale*, 2007), V. Țapoc (*Teoria și metodologia științei contemporane: concepții și orientări*, 2005; *Inițiere în gnoseologie și științele cogniției* (coautor V. Capcelea), 2007), E. Saharneanu (*Sensul și orientările procesului istoric contemporan*, 2002), N. Mihai (*Introducere în filosofia și metodologia științei*, 1996), I. Sîrbu (*Ecosofia sau filosofia ecologică*, 2000), T. Țirdea (*Filosofie și Bioetică: istorie, personalități, paradigme*, 2000; *Introducere în sinergetică*, 2003) ș.a. Trebuie de precizat că T. Țirdea este fondator al școlii științifice naționale de bioetică, contribuind alături de colegii săi (P. Berlinschi, V. Ojovanu, R. Gramma ș.a.) la fundamentarea și afirmarea ei în Republica Moldova în calitate de domeniu al filozofiei practice care examinează relațiile în sistemul „om-biosferă” de pe pozițiile eticii normative.

În această perioadă au fost declanșate investigații științifice în domeniul filozofiei sociale, care sunt canalizate pe analiza fenomenelor, proceselor și tendințelor sociale abordate în interacțiunea lor în condițiile tranziției: A. N. Roșca (*Algoritmi ai tranziției: aspecte social-filosofice*, 2007), A. Ursul, A. Capcelea, I. Rusandu (*Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și operaționaliste*, 2008), V. Capcelea (*Normele sociale*, 2007), A. Pascaru (*Societatea între conciliere și conflict. Cazul Republicii Moldova*, 2000), V. Anikin (*Гражданское общество в Республике Молдова: состояние, проблемы, перспективы*, 2001) ș.a. Cercetările științifice realizate interdisciplinar la interferența filozofiei sociale și politologiei, activitățile de pregătire a cadrelor de înaltă calificare și de gestiune a proceselor de investigație s-au concretizat în afirmarea școlii științifice formate de A. N. Roșca, unii dintre numeroșii discipoli fiind F. Dessare (Belgia), A. Amititeloaie (România), V. Kotic (Ucraina), V. Anikin, A. N. Roșca, O. Serebrian.

Diferite probleme de conținut filozofic și-au găsit de asemenea elucidare în publicațiile științifice ale lui S. Roșca, C. Lozovanu, E. Lozovanu,

Șt. Lupan în domeniul istoriei filozofiei, L. Roșca, E. Mohorea, V. Guțu, M. Braga, A. Jolondcovschi, I. Fonari, R. Roșca – în filozofia și metodologia științei, L. Braga, G. Rogovaia – în filozofia socială, T. Dumitraș, Gr. Socolov, A. Spinei, A. Onofrei – în etică și antropologie, Gr. Vasilescu, R. Samoteev, Z. Chitoroagă, L. Troianowski, A. Suceveanu, S. Șaptefrați, T. Moraru – în estetică și filozofie a culturii.

Cercetările în domeniul culturii și artei (aspect culturologic) se disting prin diversitatea și consistența lor, cuprinzând elaborări științifice atât de caracter general (T. Stavilă, C. Ciobanu. *Patrimoniul cultural din Republica Moldova*, 1999 ș. a.), care pun în valoare moștenirea culturală și artistică a neamului, dar mai ales specializate într-o tematică de probleme înguste: C. Ciobanu, T. Stavilă (*Icoane vechi din colecții basarabene*, 2000), V. Galaicu (*Dimensiunea etnică a creației muzicale*, 1998), V. Ghilaș (*Dimitrie Cantemir în istoria culturii muzicale*, 2004), D. Olărescu (*Filmul: valențele politicului*, 2000), A.-M. Plămădeală (*Mitul și filmul*, 2001), A. Dănilă (*Opera basarabeană*, 2005), L. Cemortan (*Teatrul Național din Chișinău. 1920–1935*, 2000), M. Șlapac (*Cetății din Țara Moldovei. Mică enciclopedie ilustrată*, 2008) ș. a., fiind analizate viața și activitatea iluștrilor oameni de cultură, arhitectura fortificațiilor medievale, fresca și icoana renescentistă și modernă, creația muzicală, artele plastice, teatrul și cinematografia contemporană etc.

Investigațiile în domeniul științelor politice se disting prin diversitate și cuprind aproape întregul spectru de probleme care face obiectul lor de studiu, varietatea tematicii fiind condiționată de factori cantitativi (pregătirea specialiștilor de înaltă calificare, stagieri peste hotare) și de aspecte calitative (realizarea studiilor interdisciplinare, la interferență cu istoria și istoriografia, sociologia și demografia, administrarea publică și teoria relațiilor internaționale etc.). Totuși, direcțiile strategice de cercetare includ procesele multiaspectuale ce vizează edificarea sistemului politic democratic și a societății deschise, diferențierea și coeziunea socială în perioada de tranziție, funcționalitatea partidelor politice și a sistemelor de partide, aspectele social-politice ale dezvoltării durabile și dimensiunea politologică a migrației etc.: V. Moșneaga, Gh. Rusnac (*Republica Moldova. Alegerile parlamentare și geografia politică a electoratului*, 1997), V. Beniuc (*Instituționalizarea puterii politice totalitare în Moldova postbelică*, 1998), V. Moșneaga (*Независимая Молдова и миграция*, 1999), V. Saca (*Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*, 2001), C. Solomon (*Instituționalizarea și evoluția sistemului politic democratic în Republica Moldova*, 2002), Gh. Rusnac,

C.Manolache, A.Roșca (*Comunicarea politică și democratizarea societății*, 2003), V.Moraru (*Mass-media versus politica*, 2001), C.Marin (*Societatea civilă: între mit politic și pledoarie socială*, 2002), P. Varzari (*Elitologie*, 2003; *Elita politică din Republica Moldova: realizări și perspective*, 2008), V.Teosa (*Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда*, 2006), V.Juc, Yu.Josanu, I.Rusandu (*Sisteme politice tranzitorii din Europa de sud-est*, 2008) ș. a. Fiind fundamentată pe principiile libertății academice, complementarității, consensului politic și istoriografic, educând mai mulți discipoli deveniți savanți cu renume și participând în modul cel mai activ la procesele de racordare a învățământului universitar din Republica Moldova la standardele europene, Gh. Rusnac este fondator al școlii științifice istorico-politologice, unii dintre discipoli fiind V.Moșneaga, V.Moraru, V.Saca, C.Solomon, C.Manolache ș.a. Probleme de științe politice sunt cercetate de asemenea în publicațiile lui V. Cujbă, I. Chistruga, M.Cernencu, S.Cornea, C.Mânăscuț, I.Sandu, A.Sîmboteanu, V.Stan, D.Strah, T.Spinei, E.Balan, Gr.Pîrțac, O.Casiadi, P.Fruntașu, V.Doroș, A.Zavtur ș.a.

La mijlocul anilor '90 sunt inițiate investigații în știința relațiilor internaționale și studii diplomatice, tematica de cercetare cuprinzând două blocuri de probleme majore: *politica externă*, urmărindu-se elaborarea suportului științific pentru a contribui la consolidarea Republicii Moldova pe arena mondială, succedată de opțiunea de integrare europeană (A. Burian, E.Ciobu, Gh.Căldare, V.Cibotaru ș.a.); *istoria și teoria relațiilor internaționale*, fiind supuse analizei trăsăturile generale și particularitățile unor perioade din istoria diplomației și relațiilor internaționale (A.Roman, S.Nazaria, A.Petrencu, O.Țăcu ș.a.), aparatul categorial-ideatic, teoriile și paradigmele clasice și contemporane proprii acestui metadomeniu de caracter interdisciplinar, actorii, procesele și tendințele politicii mondiale (V.Beniuc, A.Burian, C.Eșanu, V.Sacovici, V.Juc, M.Sprînceană, D.Ilașciuc ș. a.)

Tematica investigațiilor științifice în domeniul sociologiei este variată, complexă și de un vădit caracter aplicativ, incluzând studierea opiniei diferitor grupuri sociale privind problemele social-economice și social-politice ale tranziției precum dezvoltarea sferei sociale și managementul serviciilor sociale, interesele omului, nivelul de trai și calitatea vieții, perspectiva sociologică și asistențială a problemei genurilor, dimensiunea praxiologică a normelor sociale, integrarea și cooperarea în spațiul social, comportamentul delicvent și contracararea criminalității (aspecte sociale) etc. Obiectivul strategic al cercetărilor

constă în fundamentarea recomandărilor științifice cu privire la gestiunea reformelor în interesele omului: A.Timuș (*Interesele, binele omului – problema-cheie a reformelor. Sinteze sociologice*, 2006; *Perfecționarea politicii sociale – imperativul timpului* (coautor P. Movileanu), 2001); S. Dmitrenco (*Человек на рынке труда: социальные проблемы занятости и безработицы*, 1999); V. Blajco (*Молодёжь Молдовы: особенности социализации в современном обществе*, 2003); T. Spataru (*Probleme ale dezvoltării durabile în societatea tranzitivă (studiu sociologic)*, 2003); M. Bulgaru, D. Cheianu (*Dezvoltarea științei și învățământului sociologic în Republica Moldova*, 2005); T. Danii (*Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al reformelor*, 2004); V. Volovei, V. Mocanu, M. Ciocanu (*Sănătatea populației Republicii Moldova: aspecte medico-sociale (realizări, opinii, perspective)*, 2008) etc. A. Timuș este fondator al școlii științifice în sociologie, edificată pe studiul problemelor sociale în dinamica lor și concretizată prin pregătirea a peste 50 de doctori și doctori habilitați, printre care T.Danii, L.Malcoci, V.Mocanu, V.Mîndru, Iu.Caraman ș.a.

Diferite aspecte din sociologie, dar și din domeniul asistenței sociale, sunt abordate de asemenea în publicațiile lui Gh. Călcâi, V. Mîndru, L. Malcoci, T. Comendant, A. Mocanu, Iu.Caraman, N. Salii, S. Milicenco, M. Dillon, N. Țurcanu, O. Gagauz ș.a.

Rezultatele investigațiilor științifice în domeniile avizate sunt reflectate și în numeroasele culegeri tematice, în articolele din anuare și reviste recenzate (*Analele Științifice ale USM*, *Seria științe socioumanistice*; *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice* ș. a.).

Așadar, gândirea filozofică și socială din Republica Moldova s-a dezvoltat în contextul mișcării naționale și europene de idei, iar investigațiile științifice contemporane au ca obiective punerea în valoare a moștenirii și racordarea la teoriile și paradigmele actuale. Rezultatele cercetărilor s-au concretizat prin fondarea școlilor științifice, includerea în circuitul investigațional internațional și dezvoltarea creatoare a științei în conformitate cu cele mai înalte exigențe.

Bibliografie:

1. Academia de Științe a Moldovei: istorie și contemporaneitate, 1946–2006. Chișinău: Știința, 2006.
2. Juc, Victor. Din istoria gândirii politice românești (în Moldova). Chișinău: USM, 1997.
3. Ojovanu, Vitalie. Dimensiunile performanței. Chișinău: UASM, 2007.
4. Profesorii Universității de Stat din Moldova. Dicționar istorico-biografic. Chișinău: USM, 2001.
5. Universitatea de Stat din Moldova (1996 – 2006). Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2006.